

Inspektion av Kriminalvården, häktet Uppsala, med besök den 7 september 2021

Inspektionen i korthet: I protokollet gör JO vissa uttalanden om bl.a. beläggnings-situationen i häktet Uppsala och arbetet med isoleringsbrytande åtgärder. Enligt JO är det anmärkningsvärt att Kriminalvården fortfarande saknar ett nationellt planerings- och uppföljningsverktyg för att kunna mäta i vilken omfattning intagna är föremål för sådana insatser. I avsaknad av ett nationellt system har häktet Uppsala försökt hantera situationen och infört en egen ordning för att mäta den tid som intagna dagligen ges isoleringsbrytande åtgärder. Enligt JO kan det bidra till en ökad medvetenhet och fokus hos personalen om vikten av sådana insatser. JO anser att detta är mycket positivt och uppfattar häktesledningen som genuint engagerad i frågan samt att häktet arbetar strukturerat för att försöka bryta de intagnas isolering. När det gäller mätningarna bedömer dock JO att det kan finnas skäl för häktet att se över hur resultatet sammanställs.

Inspektionens genomförande

JO Katarina Pahlsson genomförde den 7 september 2021 en förannmäld inspektion av häktet Uppsala. Vid inspektionen deltog även tf. byråchefen Karl Lorentzon samt föredragandena Elenor Grönnå (protokollförare) och Ellen Ringqvist.

Inspektionen inleddes med att JO och hennes medarbetare togs emot av häktesledningen bestående av häkteschefen AA och kriminalvårdsinspektörerna BB (tillika ställföreträdande häkteschef) och CC. Häkteschefen och hennes medarbetare gav en beskrivning av häktets verksamhet och beläggnings-situationen. Därefter förevisades delar av häktets lokaler, bl.a. besöksrum, promenadgårdar och avdelningar (A–C), samt arrestceller som i vissa fall används för placering av häktade. Efter rundvandringen samtalande JO:s medarbetare med 13 intagna och 7 anställda. En översiktlig granskning gjordes av ett urval av handlingar såsom listor och statistik över beläggning, dokumentation av isoleringsbrytande åtgärder och incidenter i incidentrapporteringssystemet ISAP. Vidare granskades vissa riktlinjer och anvisningar, bl.a. Kriminalvårdens anvisningar för dubbelbeläggning i anstalt och i häkte (2020:8) och häktets lokala uppdragsbeskrivning för platskoordinator. I anslutning till besöket tog

JO:s medarbetare även del av utdrag ur kriminalvårdsregistret avseende vissa intagna.

Vid en genomgång via ljud- och bildöverföring den 17 september 2021 fick häktesledningen möjlighet att kommentera vissa av de iakttagelser som JO och hennes medarbetare hade gjort vid inspektionen. I samband med detta inhämtades och granskades ytterligare handlingar i form av flera risk- och konsekvensanalyser samt uppföljning av dessa.

Inspektionens syfte

I juni rapporterade Sveriges television om en ansträngd beläggningssituation i häktet Uppsala. Det påstods att en större polisiär insats, kallad operationen Trojan Shield, hade lett till att samtliga 50 ordinarie platser i häktet var belagda och att detsamma gällde ”låncellerna” i arresten. Vidare skulle häktet ha försett sju celler med våningssängar för att kunna dubbelbelägga dem. Enligt en advokat som varit i kontakt med klienter i häktet hade det ansträngda läget medfört att de inte fått möjlighet att duscha och ”gå på promenad”.¹

Syftet med inspektionen var att belysa hur det generellt ansträngda beläggningssituationen och situationen i juni 2021 hanterades samt om förhållandena i häktet fortfarande var ansträngda. Granskningen skulle omfatta bl.a. om häktet kunde tillgodose de intagnas grundläggande rättigheter (möjlighet att dagligen vistas utomhus, sköta sin personliga hygien, motionera, rätt till gemensamhet m.m.).

Häktet Uppsala inspekterades senast av JO den 10–12 januari 2012 (dnr 83-2012).

Uttalanden av JO Katarina Pålsson med anledning av inspektionen

I anslutning till protokollet finns uttalanden av JO Katarina Pålsson.

Iakttagelser vid inspektionen

Vid inspektionen gjorde JO och hennes medarbetare i huvudsak följande iakttagelser.

Häktets organisation m.m.

Häktet ligger i centrala Uppsala i anslutning till Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten, och tillhör Kriminalvårdens region Mitt (verksamhetsområde Uppsala/Västerås). Det togs i bruk 2004 och har såväl restriktions- som gemensamhetsavdelningar. Häktets personal ansvarar enligt en överenskommelse med Polismyndigheten även för driften av arresten (åtta tillnyktringsceller

¹ Se <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/uppsala/fullt-pa-haktet-tvingas-satta-in-dubbelsangar> (publicerad den 12 juni 2021).

och åtta anhållningsceller) som ligger i samma byggnad i direkt anslutning till häktet. Vid inledningen av JO:s inspektion vistades 48 intagna i häktet. Av dem var 45 häktade (varav 35 var belagda med restriktioner) och två var dömda med verkställbara fängelsestraff. En av de intagna i häktet var anhållen med restriktioner (15 år).

Häktet har 50 ordinarie platser som är fördelade på tre avdelningar där avdelning A har 24 platser, avdelning B har 14 och avdelning C har 12. Utöver de ordinarie platserna har häktet tillskapat sju överbeläggningsplatser genom att sex celler på avdelning C och ett s.k. sjukrum på avdelning B har utrustats med våningssängar. Vid tidpunkten för inspektionen var tio celler på avdelning B stängda för renovering.

Det ansträngda beläggningsläget

Häktet Västerås lades ner i slutet av 2015 och därefter ökade trycket på häktet Uppsala. I slutet av 2018 gick häktet upp i s.k. stabsläge och hanterade situationen tillfälligt. Efter årsskiftet gjordes en risk- och konsekvensanalys som medförde att grundorganisationen utökades och häktet började dubbelbelägga celler. I slutet av 2019 kunde häktesledningen se att det även började bli fullt på andra häkten. Den ansträngda beläggningsen med anledning av operation Trojan Shield höll i sig under två veckor efter midsommar 2021.

Vid platsbrist förekommer det att häktade placeras tillfälligt i arrestens anhållningsceller. De ska dock omplaceras så snabbt som möjligt. Vidare används ett av häktets besöksrum för placering av intagna. Avdelning C är tänkt att fungera som en gemensamhetsavdelning, dvs. för intagna utan restriktioner. På grund av att behovet av restriktionsplatser är stort så flyttas emellertid ofta intagna som inte har restriktioner till andra gemensamhetshäkten, företrädesvis till häktena Gävle (Bomhus) och Salberga. Sedan sommaren 2021 finns även ett samarbete med häktet Sollentuna. Det finns en regional häktessamordnare och häktet Uppsala har tillsatt en lokal platskoordinator som bl.a. har i uppdrag att se över vilka intagna som kan samsitta, dela cell eller flyttas till andra häkten.

Det noterades under inspektionen att två häktade var placerade i arresten och att en intagen med verkställbart fängelsestraff var placerad i häktets besöksrum.

I samtal som JO och hennes medarbetare hade med personal kom det fram att de flesta ansåg att situationen i juni inte hade varit mer ansträngd än vanligt och att beläggningsläget inte hade påverkat verksamheten i häktet. Samtidigt menade någon att förhållandena hade varit ”hemska” och ”stressiga”; det hade medfört att personalen varit tvungen att prioritera bort och hade glömt arbetsuppgifter. Det hade inträffat att personalen hade nekat intagna möjligheten att duscha och skjutit upp det till påföljande dag. Vidare hade det varit en stor omsättning av intagna samt tiden och utrymmet för klientkontakter hade minskat. Några i personalen upplevde att de inte riktigt hade fått det stöd från ledningen som de önskade, utan fick återkopplat att de ”måste våga misslyckas” och inte erbjuda intagna t.ex. dusch. Det framfördes även synpunkter om att

behovet av förstärkning av personal inte hade tillgodosetts och situationen på avdelning C beskrevs som särskilt ansträngd under helgerna. Även personalsituationen nattetid beskrevs som generellt ansträngd, särskilt när celler är dubbelbelagda.

Några intagna berättade att de hade flyttats från häktet Uppsala till häktet Sollentuna och att det skett med kort varsel. En intagen uppgav att han först i samband med att han steg in i transportfordonet fick veta vart han skulle.

Isoleringsbrytande åtgärder m.m.

Häktet Uppsala har infört ett dokumentationssystem för att dagligen mäta all tid isoleringen bryts för intagna. JO och hennes medarbetare tog del av såväl en skriftlig beskrivning av rutinerna som den blankett som tagits fram för mätning. Utanför varje cell hänger en pärm med instruktioner för samtliga åtgärder och en klientlista för varje intagen där tiden för olika åtgärder dokumenteras i minuter. Tiden sammanställs sedan veckovis. JO tog del av en sammanställning över ett särskilt mätresultat från dygnet den 31 augusti 2021, av vilken framgår bl.a. följande:

Kategori 1 – innebär aktiviteter som sker utanför den intagnes bostadsrum tillsammans med andra intagna, så kallad gemensamhet. Att vistas i gemensamhet innebär att en grupp intagna vistas tillsammans flera timmar under dagtid. De intagna har då möjlighet att tillsammans t.ex. spela spel, titta på en film eller träna ihop. Även personalledd aktivitet räknas in här.

Totaltid för dagen: 495 minuter. Totaltid i timmar: 8.25 h. Totaltid i minuter/intagen: 49.5 minuter. 10 intagna.

Kategori 2 – innebär isoleringsbrytande åtgärder där den intagne vistas tillsammans med annan intagen, antingen att de samsitter eller att de är dubbelbelagda i samma bostadsrum. Samsittning innebär att två eller flera intagna ses under några timmar under dagtid. Dubbelbeläggning innebär att två intagna bor tillsammans i samma rum.

Totaltid för dagen: 8660 minuter. Totaltid i timmar: 144.3 h. Totaltid i minuter/intagen: 1443.3 minuter. Sex intagna.

Kategori 3 – innebär isoleringsbrytande åtgärder med andra (ej andra medintagna) i deras bostadsrum eller i annat fysiskt rum. Detta kan t.ex. innebära samtal på rummet tillsammans med häktespersonal, att man tillsammans med personal utför en aktivitet (t.ex. spelar pingis eller går på promenad), att den intagne träffar en person från nämnden för andlig vård, besök av anhörig, sjuksköterska, läkare, häktes lärare eller annan myndighetsperson.

Totaltid för dagen: 465 minuter. Totaltid i timmar 7.75 h. Totaltid i minuter/intagen: 25.8 minuter. 18 intagna.

Häktet mäter även i ytterligare tre kategorier (tiden redovisas dock inte här), nämligen:

- åtgärd till följd av beslut av andra myndigheter, t.ex. den tid som intagna träffar andra personer såsom vid polisförhör, samtal med advokat och under permission eller annars vistas utanför häktet (**kategori 4**),
- åtgärd i bostadsrum, telefonsamtal med t.ex. anhörig eller advokat (**kategori 5**) och

- åtgärd utanför bostadsrum, i form av miljöombyte, inte tillsammans med andra, t.ex. promenad på rastgård, städning av korridor eller träning i gym (**kategori 6**).

Flera yngre intagna bekräftade i samtalen som hölls att personalen tillfrågade dem om isoleringsbrytande verksamhet. Samtidigt berättade andra intagna att de under flera veckors tid inte hade blivit erbjudna sådana åtgärder. Det kom även fram uppgifter om att intagna hade tackat nej till samsittning för att inte behöva riskera dela cell. Några intagna framförde klagomål över att intagna som har samsittning eller delar cell inte ges möjlighet till cellarbete.

Dubbelbeläggning av normalcell

Vid tidpunkten för inspektionen förekom dubbelbeläggning i häktet. De celler som används för placering av två intagna är utrustade med våningssängar och extra tv men har endast en sittplats. Det noterades att öppningen till toalettutrymmet i cellen har försetts med ett skynke. Golvytan i cellerna, förutom det större sjukrummet, uppgick till knappt åtta kvadratmeter exkl. toalettutrymme.

I samtal med intagna kom det fram uppgifter om att några hade känt sig tvingade att dela cell och att det hade hänt att intagna inte hade träffats innan de stängdes in i cellen. Några intagna berättade att de fick börja dela cell efter att ha haft samsittning under endast en dag. Intagna uppgav även att personalen tillfrågade dem om hur det gick att dela cell i samband med att de gick till eller från rastgård eller vid utdelning av mat.

Flera intagna uttryckte att det är positivt att dela cell eftersom de inte behöver vara ensamma. Samtidigt framfördes att det är ganska ansträngande att tillbringa i stort sett all tid tillsammans i en cell och några efterlyste att i större utsträckning under dagtid kunna få vara ensamma. Några intagna berättade att det hade blivit så varmt under sommaren att tillsynsluckan i celldörren var tvungen att stå öppen för att det skulle komma in friskluft. Flera intagna beskrev det som problematiskt att det bara finns en sittplats och att en av de intagna måste sitta i sängen när han eller hon äter. Andra upplevelser som beskrevs var att det är genant att behöva vara i cellen när den andre intagne använder toaletten och att det var besvärande att inte kunna tala i telefon i enrum. Det gällde även telefonsamtal till advokat. Några intagna berättade att de hade fått komma ut och genomföra samtal i ett avskilt utrymme. Andra sade sig inte ha fått en sådan möjlighet.

Av den lokala uppdragsbeskrivningen för platskoordinator (version 3) framgår att förslag om dubbelbeläggning kommuniceras med vakthavande befäl som ser till att aktuella klienter informeras. Under rubriken dokumentation anges att särskilda överväganden inför beslut om dubbelbeläggning ska dokumenteras. Detta gäller även andra relevanta omständigheter, som exempelvis den intagnes inställning och eventuella samtycke till att dela cell. Det framgår emellertid att det inte finns något krav på att de intagna ska samtycka till åtgärden. Detsamma följer av Kriminalvårdens anvisningar för dubbelbeläggning i anstalt och i häkte

(2020:8). JO och hennes medarbetare tog även del av utdrag från kriminalvårdsregistret beträffande två intagna som delade cell. För den ene saknades dokumentation dels rörande hur han ställde sig till att dela cell, dels om personalen följde upp hur det fortlöpte.

Placering av intagna i besöksrum

Häktet använder åtminstone ett besöksrum relativt frekvent för placering av intagna. Besöksrummet som var belagt under inspektionen saknade bord som den intagne kunde inta sina måltider vid (bordet användes för placering av tv:n). Vidare saknades läslampa, det var inte möjligt att reglera inflödet av dagsljus och sovplatsen utgjordes av madrasser som placerats direkt på golvet. I samtal med personal kom det fram att intagna hade varit placerade i besöksrummet så länge som en vecka.

Placering av häktade i arresten

Under inspektionen framkom uppgifter om att häktade blivit kvar i arresten i upp till en vecka, t.ex. efter häktningsbeslutet eller efter omplacering när häktespersonalen tvingats sära på intagna som delat cell. Vid inspektionen noterades att cellerna saknar det mesta i utrustningsväg. Det finns t.ex. inte radio eller klocka och de intagna kan inte reglera ljusinsläppet på egen hand. Slutligen kom det fram uppgifter om att intagna placerade i arresten inte hade kommit ut på rastgården under flera dagar.

Rastgårdarnas utformning m.m.

JO och hennes medarbetare uppmärksammade att rastgårdarna överlag gav intrycket av att vara välhållna. Den större rastgården har viss färgsättning på väggarna medan de mindre rastgårdarna präglades av dess gråa betong. Det är inte möjligt att se ut från dem. Samtliga rastgårdar saknar sittplatser.

Bemötande av intagna

I samtal med de intagna kom det fram att personalen generellt bemöter dem på ett bra sätt. Flera intagna berättade emellertid att nattpersonalen dröjt vid påringningar och missat att komma med INTIK-telefoner. Flera intagna berättade även om andra brister i bemötandet från viss nattpersonal.

Tillgång till hälso- och sjukvård

I samtal med både intagna och personal kom det fram att intagna som behöver komma i kontakt med hälso- och sjukvård lämnade s.k. systerlappar till kriminalvårdspersonalen. Lapparna lämnas öppet till personalen, dvs. inte i ett kuvert.

Avslutande genomgång

JO redogjorde för sina iakttagelser vid inspektionen. I samtalet med häktesledningen kom huvudsakligen följande fram.

Det ansträngda beläggningsläget

JO konstaterade att bilden som gavs under inspektionen avseende beläggningsläget var lite blandad. Häktesledningen tillfrågades bl.a. om rutinerna för personalförstärkning med anledning av beläggningsituationen (även nattetid) och för hur intagna informeras om kommande transporter.

Häktesledningen uppgav bl.a. följande. I samband med att häktet införde dubbelbeläggnings 2019 gjordes en risk- och konsekvensanalys. Häktet utökade personalstyrkan flera dagar i veckan. Vid en senare uppföljning kom det fram att det inte fanns något generellt behov av förstärkning av personal. Vid behov finns emellertid möjlighet att omfördela resurser eller ta in extra personal. Det saknas skriftliga rutiner kring detta, däremot tas bemanningen upp vid det dagliga morgonmötet. Rutinen för öppning av en dubbelbelagd cell nattetid är att minst två personal närvarar och ibland fler beroende på bedömningen i varje enskilt fall.

Häktesledningen framhöll att det av säkerhetsskäl normalt sett inte ges någon information till den intagne före en transport. Den intagne bör meddelas någon timme innan han eller hon åker för att kunna packa sina tillhörigheter.

Isoleringsbrytande åtgärder m.m.

JO konstaterade att det i samtal med yngre intagna har kommit fram att personal tillfrågar dem om isoleringsbrytande åtgärder. Samtidigt fanns det många andra intagna som under flera veckors tid inte hade blivit erbjudna sådana insatser. Häktesledningen tillfrågades om målsättningen för de isoleringsbrytande åtgärderna, när den kommer att kunna nås och om häktet kan vidta åtgärder för att öka omfattning av isoleringsbrytande åtgärder som innebär att personalen genomför aktiviteter med de intagna i eller utanför cell (kategori 3 i häktets mätningar).

Häktesledningen framhöll att alla intagna som vill ges dagligen möjlighet att komma ut på promenad och att häktet uppnår det lagstadgade kravet om fyra timmars isoleringsbrytande åtgärder i förhållande till barn. Som situationen ser ut i dag är det emellertid nästan omöjligt att uppnå två timmar isoleringsbrytande åtgärder för ungdomar och övriga intagna. Mänsklig kontakt bedöms som den viktigaste åtgärden i dessa sammanhang. I dagsläget har häktet två personer som arbetar särskilt med att bryta de intagnas isolering, även om det naturligtvis är en uppgift för alla i personalen. Möjligheten att erbjuda sådana åtgärder påverkas av begränsade resurser och lokaler. Många intagna har restriktioner vilket gör att häktet inte kan ha så många celldörrar öppna samtidigt. Det finns för närvarande sex rum för vistelse i gemensamhet och isoleringsbrytande aktiviteter. Det finns inga ”typhus” för häkten men det vore bra med mer standardisering gällande yta per intagen. Vid den byggnation av nya häkten som Kriminalvården nu genomför är utformningen av lokaler för isoleringsbrytande åtgärder i fokus.

JO konstaterade att det är vanligt att det är intagna som samsitter som i första hand blir aktuella för att vid behov dela cell. Enligt uppgifter som kommit fram under inspektionen ska det ha lett till att intagna har tackat nej till samsittning för att inte behöva riskera en sådan placering.

Häktesledningen bekräftade att den känner till detta och förklarade att de i praktiken inte kan tvinga intagna att dela cell, även om något samtycke inte krävs. Personalen försöker motivera de intagna och gör allt de kan för att få dubbelbeläggningen att fungera. Ibland händer det att en dubbelbeläggning eller samsittning får avbrytas.

JO tog även upp att det framkommit synpunkter från intagna om att det i stort sett bara är de som inte har samsittning eller delar cell som får möjlighet till cellarbete.

Häktesledningen bekräftade att cellarbete är ett bra komplement till de isoleringsbrytande åtgärderna. Det har dock under pandemin varit svårt att ordna fram tillräckligt med arbetsuppgifter.

Dubbelbeläggning av normalcell

JO uppmärksammade att det av den lokala uppdragsbeskrivningen för platskoordinator framgår bl.a. att det inte finns något krav på att de intagna ska samtycka till dubbelbeläggning. Häktesledningen tillfrågades om vilka rutiner som finns för hur intagna ska informeras om att de ska dela cell, om det görs några överväganden om de risker som det kan innebära att placera två intagna i samma cell och om det finns någon rutin för uppföljning av hur en sådan placering fungerar. Ledningen tillfrågades även om möjligheterna att tillgodose eventuella behov hos dessa intagna att tillbringa tid ensamma.

Häktesledningen uppgav bl.a. följande. Platskoordinatören pratar med avdelningspersonalen och dokumentation sker någon gång per vecka. Personalen arbetar för att kunna erbjuda intagna som delar cell möjlighet att tillbringa tid ensamma och utanför cell genom träning, besök m.m. Frågan tas upp på morgonmötena. Häktets strävan är att intagna som delar cell ska få möjlighet att gå utanför cellen för att t.ex. ringa telefonsamtal och då finns möjlighet för den andra intagna att använda toaletten ostört. INTIK-systemet är igång fram till kl. 20.00. Möjligheten att vistas utanför cellen finns dock endast fram till inläsningen vid kl. 17.30.

Enligt *häktesledningen* har en normalcell uppmätts till 7,8 kvadratmeter exkl. toalettutrymme. Ventilationen i cellerna har bedömts vara fullgod. Att tillsynsluckor behövde stå öppna på grund av värmen under sommaren är inget som häktesledningen hade kännedom om. De har förståelse för att intagna som delar cell upplever att det är svårt att äta samtidigt, men av säkerhetsskäl kan cellerna inte förses med en stol till. Möjligheterna till en extra sittplats kommer emellertid att ses över.

Placering av intagna i besöksrum

JO konstaterade att besöksrummet som användes för placering av intagna inte var möblerat i enlighet med den standard som en normalcell ska ha.

Häktesledningen framhöll att beläggningen av besöksrummet inte har påverkat besöksverksamheten. Under pandemin har häktet i stället kunnat använda ett konferensrum för kontrollerade besök. Häktet överväger att göra om inredningen i besöksrummet eftersom prognosen är att antalet intagna inte kommer att minska. Fler intagna kan dock leda till fler besök och häktet vill då kunna använda besöksrummet för okontrollerade besök.

Placering av häktade i arresten

JO konstaterade att det vid inspektionen framkommit uppgifter om att häktade blivit kvar i arresten i upp till en vecka efter häktningsbeslutet eller en tillfällig omplacering dit samt att det fanns intagna i arresten som inte hade kommit ut på flera dagar. Under inspektionen uppmärksammades även att cellerna i arresten saknade det mesta i utrustningsväg.

Häktesledningen framhöll att de häktade som är placerade i arresten är prioriterade för isoleringsbrytande åtgärder. När det gäller cellernas utrustning pågår diskussioner med Polismyndigheten, som ansvarar för utrymmena. Alla intagna erbjuds dagligen möjlighet att komma ut på en rastgård.

Rastgårdarnas utformning m.m.

JO lyfte frågan om miljön på rastgårdarna och pekade särskilt på att det inte var möjligt att se ut över omgivningarna.

Häktesledningen uppgav att den stora promenadgården kommer att få ny utrustning. De vattenläckage som drabbat häktet härrör från de små promenadgårdarna. De kommer förhoppningsvis att bli upprustade under nästa år.

Bemötande av intagna

JO förklarade att flera intagna i samtal med henne och hennes medarbetare hade gett uttryck för att personalen generellt bemöter dem på ett bra sätt. Flera intagna hade dock oberoende av varandra berättat om brister i bemötandet från nattpersonalen, och det var enligt *JO* allvarliga uppgifter.

Häktesledningen uppgav att rutinerna ses över i häktets verksamhetsanalys så att nattpersonalen inte ska bli en solitär grupp och att denna personal kommer att integreras i samma arbetslag som personalen i centralvakten. Nattpersonalen deltar i arbetsplatsträffar och i övrigt är det vakthavande befäl som sprider information till dem.

Tillgång till hälso- och sjukvård

JO uppgav att det kommit fram uppgifter om att intagna som behöver komma i kontakt med hälso- och sjukvård inte ges möjlighet att lägga s.k. systerlappar i ett kuvert. Häktesledningen tillfrågades om rutinerna för att upprätthålla hälso-

och sjukvårdssekretessen och om vems ansvar det är att medicinerna delas ut vid föreskrivna tider.

Enligt *häktesledningen* är häktets rutin att systerlappar ska ligga i kuvert. Det har förekommit att personalen i samband med medicinutdelning inte följt rutinerna om att de ska vara två vid överlämnandet och att dubbelsignering ska göras. Medicinen delas ut vid särskilda tidpunkter. De intagna som har föreskriven medicin ska inte behöva be om den utan häktet ska då erbjuda medicinering.

Inspektionen avslutades.

Uttalanden av JO Katarina Pålsson

Jag vill med anledning av de iakttagelser som redovisas i protokollet göra följande uttalanden.

Beläggningssituationen i häktet Uppsala

Kriminalvården har under flera års tid haft en ansträngd situation med ett högt beläggningstryck. Frågan har uppmärksammats av JO vid flera tillfällen. Så sent som i april 2021 uttalade jag mig i denna fråga (se JO 2021/22 s. 261).

Syftet med denna inspektion var att belysa hur häktet Uppsala hanterade det generellt ansträngda beläggningsläget och hur situationen såg ut i juni 2021, respektive vid tiden för inspektionen. Det har inte framkommit en entydig bild av hur häktet påverkades av tillslaget i samband med operationen Trojan Shield i juni. Dubbelbeläggning av celler har utgjort ett mer eller mindre permanent inslag i häktets verksamhet sedan 2019. Iakttagelserna under inspektionen visar att problemet med en ansträngd beläggningssituation kvarstår och att flera intagna i häktet regelmässigt delar cell. Av den anledningen vill jag framhålla att jag tidigare har uttalat att utgångspunkten bör vara att en intagen normalt har ett intresse av att placeras i en egen cell. Tiden intagna delar cell måste begränsas och de måste erbjudas en enkelcell när en sådan blir ledig. (Se JO 2021/22 s. 261.) Om dubbelbeläggning bedöms nödvändig är det enligt min uppfattning en självklarhet att cellerna utrustas för detta ändamål.

Jag kan konstatera att häktet Uppsala har gjort vissa förbättringar avseende den fysiska miljön i de celler som används för dubbelbeläggning genom att förse dem med våningssängar och en extra tv. Under inspektionen kom det emellertid fram att cellerna som används för placering av två intagna, med undantag för det större sjukrummet, uppgår till knappt åtta kvadratmeter (exkl. toalettutrymme). Jag har tidigare uttalat att golvytan, vid placering av två intagna i en cell, bör vara minst 10 kvadratmeter (exkl. sanitetsutrymme). I de fall intagna delar celler med en mindre golvyta bör det bara förekomma i undantagsfall, och endast för en ytterst begränsad period efter bedömning i det enskilda fallet. (Se JO 2021/22 s. 261.)

Enligt min mening är det vidare en rimlig utgångspunkt att det i första hand är intagna som samtycker till det som delar cell och det framstår som lämpligt att först pröva om en samsittning fungerar innan en dubbelbeläggning blir aktuell. Det är dock allvarligt om en intagen avstår från samsittning för att inte riskera dubbelbeläggning, inte minst då det kan leda till att han eller hon blir isolerad.

I Kriminalvårdens anvisningar för dubbelbeläggning i anstalt och i häkte (2020:8) anges vilken dokumentation som ska ske i samband med att intagna delar cell. Av anvisningarna framgår bl.a. att en sådan placering löpande ska följas upp och vid behov ska den dokumenteras (se s. 7). Vid inspektionen kom det fram att häktets platskoordinator någon gång per vecka stämmer av dubbelbeläggningarna med personalen. Min uppfattning är att detta inte är en

tillräcklig uppföljning, utan det måste finnas tydliga rutiner om hur personalen ska följa upp och dokumentera hur de intagna som delar cell upplever att det fungerar. Det är vidare viktigt att uppföljningen sker på ett sådant sätt att den intagne har möjlighet att svara uppriktigt, samtal med en intagen bör exempelvis inte ske i närvaro av cellkamraten. Det är positivt att häktesledningen uppmärksammat frågan och jag har uppfattat att häktet arbetar vidare med detta.

Det är viktigt att intagna som delar cell även ges möjlighet att tillbringa viss tid för sig själva för att lindra eventuell påfrestning. Det ankommer på personalen att underlätta situationen för dessa intagna och det är viktigt att det finns rutiner även för hur de t.ex. ska kunna ringa advokatsamtal i enrum och, så långt som möjligt, kunna utföra toalettbesök ostört.

Isoleringsbrytande åtgärder m.m.

Frågan om att intagna blir isolerade i svenska häkten har under lång tid uppmärksamrats av JO och i internationella sammanhang. JO har i ett tidigare beslut riktat mycket allvarlig kritik mot Kriminalvården för isoleringen av intagna i häkte (se JO 2020/21 s. 164).

En viktig del i Kriminalvårdens systematiska arbete med att bryta isoleringen av intagna är att myndigheten har tillgång till ett nationellt planerings- och uppföljningsverktyg för att kunna mäta i vilken omfattning intagna ges isoleringsbrytande åtgärder. Frågan om att skapa ett sådant systemstöd har varit aktuell inom Kriminalvården under flera år (se bl.a. JO:s nyss nämnda beslut och Kriminalvårdens årsredovisning 2020 s. 23). Myndigheten saknar emellertid fortfarande ett nationellt planerings- och uppföljningsverktyg, vilket är anmärkningsvärt. I avsaknad av ett sådant nationellt system har häktet Uppsala ändå försökt hantera situationen och infört en egen ordning för att mäta den tid som intagna dagligen ges isoleringsbrytande åtgärder. Häktet har vidare sett till att det finns personal som arbetar heltid med dessa frågor. Dessa åtgärder kan bidra till ökad medvetenhet och fokus hos personalen om vikten av sådana insatser. Mitt intryck är att ledningen är engagerad och att häktet Uppsala arbetar strukturerat med åtgärder för att försöka bryta de intagnas isolering. Detta är naturligtvis mycket positivt.

Kriminalvården redovisar årligen arbetet med att bryta de intagnas isolering. I detta sammanhang använder myndigheten som s.k. resultatindikator andelen intagna som får isoleringsbrytande åtgärder i två timmar eller mer per dygn, för intagna med respektive utan restriktioner (se Kriminalvårdens årsredovisning 2020 s. 23). Det ska dock noteras att sedan den 1 juli 2021 har den som är under 18 år och som är häktad eller anhållen och intagen i häkte rätt att vistas med personal eller någon annan minst fyra timmar varje dag (se 2 kap. 5 a § häkteslagen [2010:611]).

Jag är medveten om att mätresultat från den 31 augusti 2021, som jag tog del av vid inspektionen, utgör en ögonblicksbild och att resultatet kan variera från en dag till en annan. Trots de insatser som gjorts visar emellertid underlaget att

häktet är långt ifrån att kunna ge intagna över 18 år med restriktioner åtminstone två timmar isoleringsbrytande åtgärder per dag. Detta bekräftades också i det avslutande samtalet med häktesledningen, som beskrev att situationen i nuläget gör det i princip omöjligt att nå upp till den nivån.

När de gäller mätningarna kan det finnas skäl för häktet att se över hur resultatet sammanställs. Enligt den redovisning som jag tog del av tillgodoräknades de intagna som delade cell 24 timmar isoleringsbrytande åtgärder per person. För att en åtgärd ska vara verkningsfull måste den innebära att den intagne får en meningsfull mänsklig kontakt. Tid som den intagne t.ex. sover eller duschar bör därför inte inkluderas i mätningarna. Inte heller bör sådan tid där intagna vistas utanför cell utan att vara tillsammans med andra (kategori 6) räknas in i den sammanlagda tiden för isoleringsbrytande åtgärder.

I sammanställningen redovisade häktet även den tid som intagna vistas i gemensamhet. Jag vill understryka att en intagen som är vare sig belagd med restriktioner eller avskild ska ges möjlighet att dagtid vistas tillsammans med andra intagna i gemensamhet (se 2 kap. 5 § häkteslagen). Som JO tidigare har uttalat innebär vistelse i gemensamhet att en intagen är tillsammans med flera andra intagna (se JO 2020/21 s. 164). Vid tidpunkten för inspektionen var det, såvitt jag kan bedöma, tolv intagna som tillhörde denna kategori. De hade därför som utgångspunkt rätt att vistas i gemensamhet. Om häktet uppfyller denna rätt finns det inte någon risk att de intagna blir isolerade, och av den anledningen för det tanken fel att i dessa sammanhang tala om isoleringsbrytande åtgärder (jfr nyss nämnda JO-beslut).

Jag har tidigare konstaterat att överbeläggningen inom Kriminalvården och bristen på personal påverkar möjligheten för intagna som inte har rätt till gemensamhet, att få isoleringsbrytande åtgärder (se JO 2021/22 s. 261). Den bilden bekräftades under inspektionen. Det framkom att häktet Uppsala i hög utsträckning har intagna som är belagda med restriktioner och bristen på utrymmen samt lokalernas utformning försvårar arbetet med dessa frågor. Som jag tidigare understrukt är det av avgörande betydelse att myndigheten vid om- och nybyggnation av häkten planerar för och säkerställer att det finns tillräckligt med utrymmen för bl.a. isoleringsbrytande åtgärder. Häktet har även under en ansträngd beläggningssituation ett ansvar för detta arbete och det är inte godtagbart att insatserna begränsas på grund av bristande resurser eller av organisatoriska skäl.

Att minska de intagnas tid i isolering är en viktig del av Kriminalvårdens arbete som måste prioriteras. Andra åtgärder för att underlätta situationen för häktade kan emellertid också vara betydelsefulla, som att intagna kan aktivera sig genom någon form av sysselsättning, t.ex. cellarbete. Det är därför positivt att häktet Uppsala även arbetar för att de intagna ska ges den möjligheten.

Placering av häktade i besöksrum

Under inspektionen framkom att ett av häktets besöksrum används för placering av intagna. Även om häktet har som ambition att intagna inte ska vara placerade i rummet under någon längre tid, har intagna varit inkvarterade där i upp till en vecka. Enligt min mening är det ovärdigt att intagna placeras i utrymmen som t.ex. saknar säng, sittplats för att inta måltider och möjlighet för den intagne att reglera inflödet av dagsljus. Jag har tidigare uttalat att jag inser att det vid en ansträngd beläggningssituation kan finnas ett behov av att tillfälligt placera intagna i andra utrymmen än normalceller. Kriminalvården bör i så fall sträva efter att förse dessa utrymmen med den ytterligare utrustning som behövs. Intagna bör dock i princip inte inkvarteras i sådana utrymmen.

Placering av häktade i arresten

Inspektionen väckte också frågor om placering av häktade i arrestlokaler. Det bör uppmärksammas att jag under hösten 2021 har inspekterat ytterligare verksamhetsställen där Kriminalvården och Polismyndigheten samarbetar och häktade placeras i sådana lokaler (se JO:s ärenden dnr O 20-2021, O 25-2021 och O 34-2021). Jag kommer därmed inte att nu göra några närmare uttalanden om dessa förhållanden.

2021-12-07

Katarina Pahlsson